

Možjanca - novo bronastodobno najdišče v Alpah¹

Drago SVOLJŠAK

Izvleček

Prispevek obravnava dve novo odkriti bronasti igli s preluknjanim vratom iz Možjanca (varianta Možjanca). Z njima se je pomnožil krog najdišč in se je obogatil inventar starejše stopnje južnoalpske veje srednjeevropske kulture grobnih gomil.

Januarja 1991 je Andrej Knific iz Ljubljane na Krničarjevi njivi (lastnik: Možjanca 8) zahodno od cerkve sv. Miklavža v Možjanci (*sl. 1; 2*) našel dve bronasti igli. O najdbi je obvestil Narodni muzej Slovenije, ki je igli odkupil.² V sveže izorani brazdi sta igli ležali tesno skupaj. Položaj igel kaže morda na ženski grob.

Opis igel:

1. Bronasta igla. Glavica je okrogla, nizko stožčasta. Vrat igle je raven, okroglega preseka. Rahlo odebeljeni del vratu

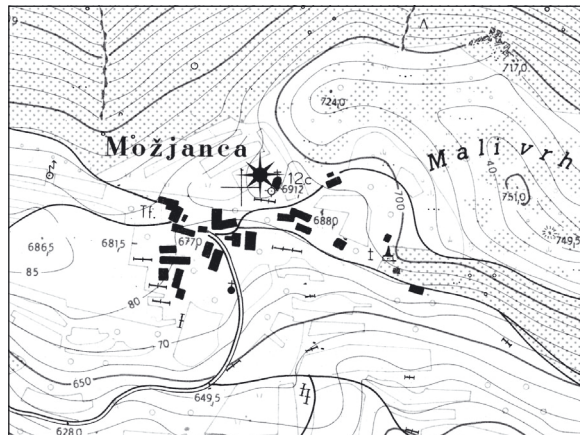
Sl. 1: Možjanca. Pogled na vas s cerkvijo sv. Miklavža in njivo ob njej, na kateri sta bili najdeni igli. Foto J. Hanc. Fototeka Arheološkega oddelka NMS.

Fig. 1: Možjanca. View of the village with the Church of St. Nicholas and the fields around it, where the pins were found.

Abstract

The article discusses two bronze pins with perforated neck discovered in Možjanca (Možjanca variant). The pins widen the circle of discovery sites from the middle Bronze Age in the Slovenian Alpine and pre-Alpine world, or rather enrich the inventory of the earlier phase of the southern Alpine branch of the central European Tumulus Culture.

je 1,3 cm pod glavico vodoravno preluknjana. Kačje valovito, vzdolžno žlebljeno telo igle ima šestkraki rozetni presek. Zaključek igle s konico je okroglega preseka. Slabo ohranjen okras je vrezan v ploskev glavice. Okras sestavljajo trije različno široki kolobarji in središčno polje. Zunanji in notranji kolobar sta gosto črtkana, v srednjem je niz dvotračnih lokov. V središčnem polju je štirilistna rozeta s tritračno obrobo. Vrat igle je okrašen s štirimi snopi prečnih kolobarjev. V zgornjih dveh jih je po sedem, v spodnjih dveh pa po šest. Širši srednji kolobar v snopu pod glavico je zapolnjen s pokončnimi vrezi. Dolž. 21,6 cm, pr. glavice 3,2 cm, deb. vratu na odebeljenem delu 0,7 cm, deb. trupa do 0,6 cm. NMS, inv. št. P 18409. *Sl. 3:* 1.

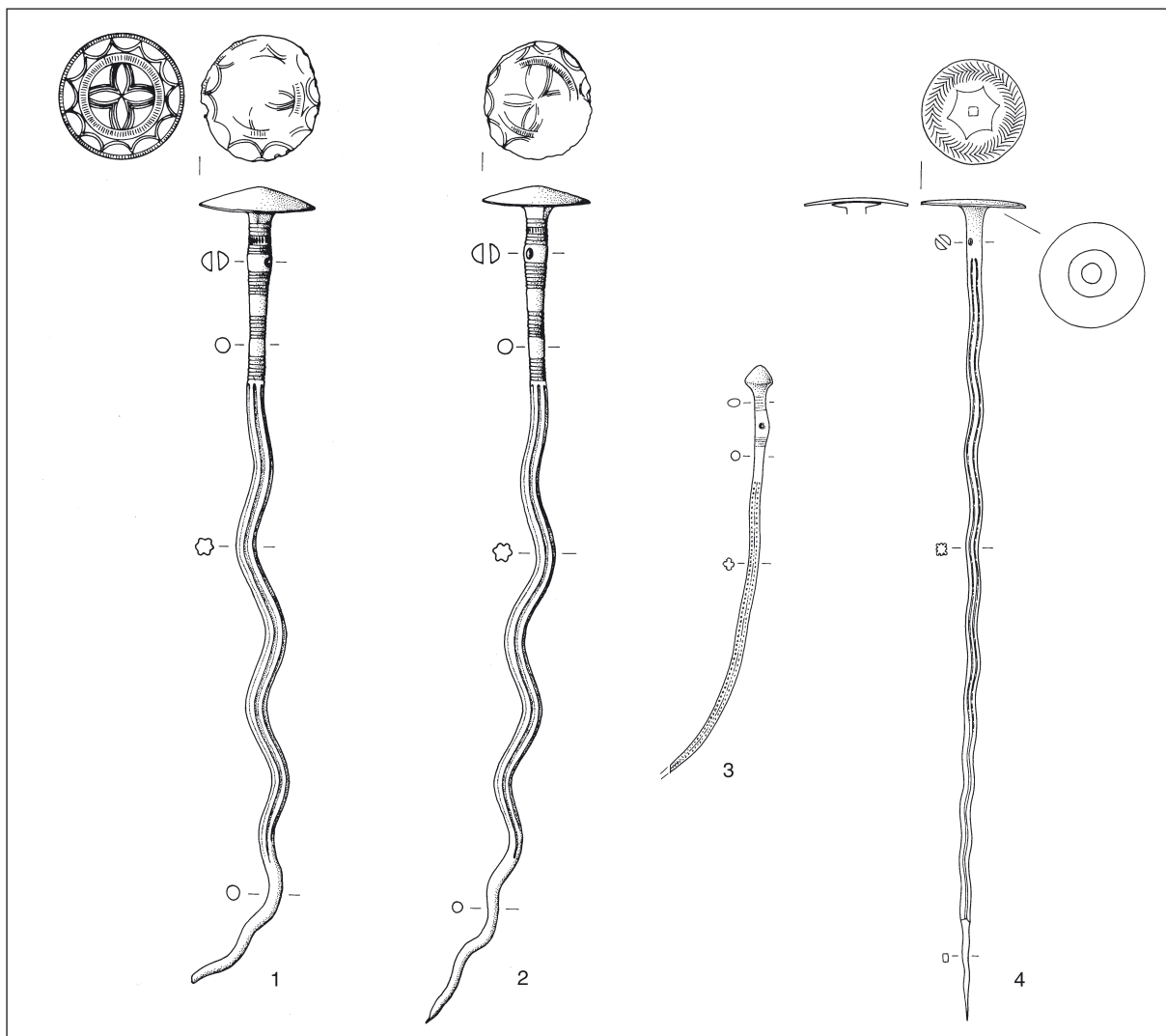

Sl. 2: Možjanca. Mesto najdbe igel. M. = 1:10000.

Fig. 2: Možjanca. Site of discovery of pins. Scale = 1:10000.

¹ O arheoloških najdbah z Možjanca poroča D. Josipovič v *Var. spom.* 24, 1982, 203-204, sl. 75.

² *Var. spom.* 36, 1997, 248.

Sl. 3: Igle s preluknjanim vratom. 1, 2 Možjanca, 3 Dobrava pri Dobrniču, 4 Stična-okolica. M. = 1:2.

Fig. 3: Pins with perforated necks. 1, 2 Možjanca, 3 Dobrava near Dobrnič, 4 Stična-vicinity. Scale = 1:2.

2. Bronasta igla. Glavica je okrogla, nizko stožčasta. Vrat igle je raven, okroglega preseka. Odebeljeni del vratu je 1,3 cm pod glavico vodoravno preluknjan. Kačje valovito, vzdolžno nazlebljeno telo igle ima šestkraki rozetni presek. Zaključek igle s konico je okroglega preseka. Slabo ohranjen okras je vrezan v površino glavice. Okras sestavljajo trije različno široki kolobarji (zunanji je komajda razpoznaven) in središčno polje. Notranji kolobar je gosto črtkan, v srednjem je niz dvotračnih lokov. V središčnem polju je štirilistna rozeta s tritračno obrobo. Vrat je okrašen s štirimi snopi prečnih kolobarjev. V zunanjih dveh jih je po šest, v notranjih dveh pa po sedem. V snopu pod glavico

je širši kolobar zapolnjen s pokončnimi vrezi. Dolž. 22,9 cm, pr. glavice 3,2 cm, deb. vratu na odebeljenem delu 0,7 cm, deb. trupa do 0,6 cm. NMS, inv. št. P 18410. Sl. 3: 2.

Tipološka in časovna opredelitev.

Igli iz Možjance pripadata vrsti oblikovno zelo raznolikih in v srednji bronasti dobi priljubljenih igel s preluknjanim vratom (Lochhalsnadeln).³ Po

³ V slovenski arheološki literaturi so največkrat označene kot igle z žebličasto glavico (prim. npr. B. Teržan, *Obredi in verovanja, v: Bronasta doba na Slovenskem* (1987) 66, ali I. Šinkovec, *Posamezne kovinske najdbe bakrene in bronaste dobe na Slovenskem*, Kat. in monogr. 30 (1996) 147). *Prähistorische Bronzefunde* 13/2 (1975), 5 (1979), 10 (1983) pa v poimenovanju izhajajo iz luknje na vratu, ki je edina skupna sestavina tovrstnih igel in in uvaja kot vrsto (tip) iglo s preluknjanim vratom (Lochhalsnadel). Po načinu oblikovanja vratu in po preseku trupa pa še tri glavne skupine: 1. Igle z odebeljenim vratom in profiliranim trupom, 2. Igle s kratko odebelitvijo na vratu in štirioglatim presekom trupa. 3. Igle z okroglim presekom trupa. Vsaka od glavnih skupin ima po več, največkrat geografsko zelo ozko zamejenih ali le na posamezno najdišče vezanih variant.

J. Říhovskem⁴ sodita v skupino igel s preluknjanim odebeljenim vratom in profiliranim trupom znotraj teh pa v podskupino igel s simetrično odebeljenim preluknjanim vratom. Osnovne značilnosti teh igel so: ovalen ali okrogel presek vratu, štiri- ali šestogelni, križni ali rozetni presek trupa, valovitost trupa (le izjemoma je iztegnjen), kombiniran zvezdast in lokast okras glavice pečatne (varianta Großhöflein) ali ploščičaste (varianta St. Margarethen) oblike. Sicer pa so mogoče še bikonične (varianta Leobersdorf) in nizke cilindrične glavice (varianta Schwöbing), tudi raznoliko črtasto okrašene, z eno ali več skupin črt ali spiral na vratu nad in pod luknjo (nekatero teh skupin so lahko ograjene s cik-cak ali lokastim trakom). Nekatero igle te skupine imajo tudi pikča-sto okrašen trup.⁵

Igli iz Možjanca imata, ob nekaterih sebi lastnih (nizka stožčasta glavica), kar nekaj zgoraj opisanih značilnosti skupine: ovalen in okrogel presek vratu, šestkraki rozetni presek valovitega trupa, okras na glavici in na simetrično odebeljenem vratu. Niso pa te sestavine v takšni povezavi, da bi ju lahko vključili v katero od zgoraj navedenih variant. Zato je povsem upravičena vpeljava nove s poimenovanjem "Možjanca".

Z iglama iz Možjanca se razširja krog najdišč srednje bronaste dobe v slovenskem alpskem in predalpskem svetu oz. se bogati tovrstni inventar

starejše stopnje južnoalpske veje srednjeevropske kulture grobnih gomil.⁶ Poleg Možjanca so igle s preluknjanim vratom znane še iz Brezij pod Brinjevo goro,⁷ z Brinjeve gore,⁸ iz okolice Stične (sl. 3: 4),⁹ iz Dobrave pri Dobrniču (sl. 3: 3)¹⁰ in iz Turnišča pri Ptujju.¹¹ Diskasta glavica, ki bi lahko bila del igle s preluknjanim vratom, je bila najdena tudi na Velikem Korinju.¹²

Sl. 4: Najdišča igel s preluknjanim vratom v Sloveniji.
Fig. 4: Sites of pins with perforated necks in Slovenia.

⁴ J. Říhovský, *Die Nadeln in Mähren und Ostalpengebiet*, *Prähistorische Bronzefunde* 13/5 (1979) 21-26.

⁵ *Ib.*, 22.

⁶ Prim. S. Gabrovec, Jugoistočnoalpska regija, v: *Praist. jug. zem.* 4 (Sarajevo 1983) 40; S. Gabrovec, Bronasta doba v Sloveniji - Stanje raziskav in problemi, *Arh. vest.* 39-40, 1989, 116-117.

⁷ S. Pahič, Bronastodobna gomila pod Brinjevo goro, *Arh. vest.* 13-14, 1962-1963, 349-368, t. 6: 1-3.

⁸ S. Pahič, Bistriški svet v davnini, v: *Zbornik občine Slovenska Bistrica* 1 (1984) 47, t. 4: 11.

⁹ F. Stare, Bronasta igla iz okolice Stične, *Arh. vest.* 15-16, 1964-1965, 211-214, t. 1: 1, tudi z natančnejšo risbo brinjegorskih igel in igle iz Turnišča. Opis igle iz prve objave in temu ustrezno tudi risba sta potrebni nekaj dopolnil.

Opis: bronasta igla, dolž. 22,5 cm, pr. glavice 2,8 cm, deb. vratu tik pod glavico 0,45-0,52 cm, deb. trupa pod luknjo 0,3 x 0,3 cm, tik pred poškodbo 0,27 x 0,3 cm (deb. jedra 0,2 x 0,2 cm), pr. luknje 0,12 cm. Glavica igle je okrogla, ploščata, z rahlo izbočeno zgornjo in njej sorazmerno vbočeno spodnjo ploskvijo. Vrhnja ploskev je okrašena. Okras je vrezan. Sestavljen je iz obrobnege venca (jelkina vejica) in šestokotnika z vbočenimi stranicami ter malim kvadratom v sredini v središčnem polju. Vrat igle ima ovalen presek in je 0,9 cm pod glavico vodoravno preluknjano. Vrat ni odebeljen. Trup igle pod luknjo do konice ima kvadraten presek. Vsaka od stranic trupa je razčlenjena s plitvima vzdolžnima žlebičema. Trup je valovit in ima 16 zavojev. Na glavico igle je pripojen z okroglo ploščato razširitvijo (izvirno ali predelava?). 2,7 cm pred konico je jedro oluščeno.

Stiška igla sodi v skupino igel z neodebeljenim vratom in profiliranim trupom. Uvaja pa novo varianto (Stična), katere značilnost sta okrogel presek neodebeljenega vratu in kvadraten presek trupa.

¹⁰ I. Šinkovec, Katalog posameznih kovinskih najdb bakrene in bronaste dobe, v: *Deposke in posamezne kovinske najdbe bakrene in bronaste dobe na Slovenskem*, Kat. in monogr. 29 (1995) 119, 120, št. 253, t. 36: 253; Šinkovec (op. 3) 147. Dosedanje objave te igle so pomanjkljive, zato popravljam opis in prinašam novo risbo.

Opis: bronasta igla s preluknjanim vratom. Stožčasta glavica ločno prehaja v enostransko odebeljen vrat ovalnega preseka. Luknja je sredi odebelitve. Pod glavico je vrat okrašen s petimi prečnimi kolobarji, pod odebelitvijo pa s tremi (slabo vidnimi). Rahlo valovit trup igle ima rombičen presek. Na vseh štirih stranicah je okrašen z nizom pik oz. plitvih jamic. Konica je odlomljena. Dolž. 11,3 cm, pr. glavice 0,75-0,83 cm, deb. vratu nad odebelitvijo 0,28-0,32 cm, odebelitev 0,3-0,4 cm. Narodni muzej Slovenije, P 15694. Igla sodi v skupino igel z odebeljenim vratom in profiliranim trupom v podskupino z asimetrično odebeljenim vratom, varianta Sudoměřice (Říhovský (op. 4) t. 2: 15, najdišče Dunaújváros; 2: 25, najdišče Stratzing).

¹¹ J. Korošec, P. Korošec, *Predzgodovinsko in staroslovansko grobišče pri Turnišču v bližini Ptujja*, *Razprave* 1. razr. SAZU 3 (1953) 191, sl. 5.

¹² Za podatek se zahvaljujem dr. Janezu Dularju z Inštituta za arheologijo ZRC SAZU. Detektorska najdba.

Možjanca - new Bronze Age site in the Alps

Summary

In January 1991, two bronze pins were found on Krničar's field near the Church of St Nicholas in Možjanca (fig. 1; 2; 3: 1,2). The pins lay close together in a recently ploughed furrow. The position of the pins perhaps indicates a female grave.

The pins from Možjanca belong to a type of pin with a perforated neck (*Lochhalsnadeln*), highly varied in form and popular in the middle Bronze Age.¹ According to J. Řihovský,² they belong to the group of pins with a perforated thickened neck and a profiled shaft, and within the latter in a sub-group of pins with symmetrically thickened perforated necks. The basic characteristics are an oval or circular section of the neck, four or six sided, cross or rosette sections of the shaft, waviness of the shaft (only exceptionally is it stretched tight), a combined star-shaped and arched decoration of the head with a seal (*Großhöflein* variant) or slab shape (*St. Margarethen* variant). Other possibilities are biconical (*Leobersdorf* variant) and low cylindrical heads (*Schwöbing* variant), as well as various versions decorated with one or more groups of lines or spirals on the neck above and below the perforation (some of this group

have borders of zigzag or bow-shaped bands). Some pins of this group also have shafts decorated with dots.³

The pins from Možjanca have at least several of the above described characteristics, along with some unique ones (a low conical head): oval and circular sections of the neck, a six-sided rosette section of the wavy shaft, decoration on the head and on the symmetrically thickened neck. These components are not so connected that they could be included in any of the above cited variants. Thus it is entirely justified to create a new variant, "Možjanca". The pins from Možjanca widen the circle of discovery sites from the middle Bronze Age in the Slovenian Alpine and pre-Alpine world (fig. 4), or rather enrich the inventory of the earlier phase of the southern Alpine branch of the central European Tumulus Culture.⁴ In addition to Možjanca, pins with perforated necks are also known from Brezje below Brinjeva gora,⁵ from Brinjeva gora,⁶ from the Stična vicinity (fig. 3: 4),⁷ from Dobrava near Dobrnič (fig. 3: 3),⁸ and from Turnišče near Ptuj.⁹ A disk-shaped head, which could be part of a pin with a perforated neck, was also found at Veliki Korinj.¹⁰

Drago Svoltjšak
Narodni muzej Slovenije
Prešernova 20
SI-1000 Ljubljana

¹ In Slovenian archaeological literature they are most often noted as pins with nail-like heads [cf. e.g. B. Teržan, *Obredi in verovanja*, in: *Bronasta doba na Slovenskem* (1987) 66, or I. Šinkovec, *Posamezne kovinske najdbe bakrene in bronaste dobe*, in: *Depojske in posamezne kovinske najdbe bakrene in bronaste dobe na Slovenskem*, Kat. in monogr. 30 (1996) 147]. In *Prähistorische Bronzefunde* 13/2 (1975), 5 (1979), 10 (1983), the name is derived from the pierced neck, which is the only common component of such pins, and it is cited as this type (*Lochhalsnadel*). There are three main groups based on the formation of the neck and the section of the shaft: 1. Pins with a thickened neck and profiled shaft, 2. Pins with a short thickened segment on the neck and a four-cornered section, 3. Pins with a circular shaft section. Each of the main groups has several variants, most often highly specific geographically or merely tied to individual sites.

² J. Řihovský, *Die Nadeln in Mähren und Ostalpengebiet*, *Prähistorische Bronzefunde* (PBF) 13/5 (1979) 21-26.

³ *Ib.*, 22.

⁴ Cf. S. Gabrovec, *Jugoistočnoalpska regija*, in: *Praist. jug. zem.* 4 (1983) 40; S. Gabrovec, *Bronasta doba v Sloveniji - Stanje raziskav in problemi*, *Arh. vest.* 39-40, 1989, 116-117.

⁵ S. Pahič, *Bronastodobna gomila pod Brinjevo goro*, *Arh. vest.* 13-14, 1962-1963, 349-368, Pl. 6: 1-3.

⁶ S. Pahič, *Bistriški svet v davnini*, in: *Zbornik občine Slovenska Bistrica* 1 (1984) 47, Pl. 4: 11.

⁷ F. Stare, *Bronasta igla iz okolice Stične*, *Arh. vest.* 15-16, 1964-1965, 211-214, Pl. 1: 1, also with a more detailed drawing of the Brinjeva Gora pin and the pin from Turnišče. The description of the pin from the first publication and the corresponding drawing require several supplements:

Description. Bronze pin. L. 22.5 cm, dia. head 2.8 cm, th. of the neck just below the head 0.45-0.52 cm, th. of the shaft under the opening 0.3 x 0.3 cm, just before the piercing 0.27 x 0.3 cm (th. core 0.2 x 0.2 cm), dia. opening 0.12 cm. The head of the pin is circular, flattened, with a gently protrusive upper surface and a relatively concave lower surface. The upper surface is decorated with incisions. The decoration is composed of a bordering wreath (fir branches) and a hexagon with indented sides and a small square in the centre of the central field. The neck of the pin has an oval section, and 0.9 cm below the head is a horizontal opening. The neck is not thickened. The shaft of the pin below the perforation to the point has a square section. Each side of the shaft is divided by shallow lengthwise grooves. The shaft is wavy with 16 curves. The shaft is attached to the head with a circular flat broadening (original or added?). The shaft is stripped down to the core 2.7 cm before the point.

The pin belongs to the group of pins with unthickened necks and profiled bodies. This introduces a new variant (*Stična*), whose characteristics are a circular section of an unthickened neck and a square shaft section.

⁸ I. Šinkovec, *Katalog posameznih kovinskih najdb bakrene in bronaste dobe*, in: *Depojske in posamezne kovinske najdbe bakrene in bronaste dobe na Slovenskem*, Kat. in monogr. 29 (1995) 119, 120, no. 253, Pl. 36: 253; Šinkovec (n. 3) 147. Previous publications of this pin have been imperfect, and so I would like to correct the description and publish a new drawing.

Description: bronze pin with a perforated neck. The conical head passes into a single-sided thickened neck of oval section. The

perforation is in the centre of the bulge. The neck under the head is decorated with five transverse circles, with another three under the bulge (poorly visible). The gently wavy shank of the pin has a rhomboid section. On all four sides, it is decorated with a row of dots or shallow holes. The point is broken off. L. 11.30 cm, dia. head 0.75-0.83 cm, th. neck above bulge 0.28-0.32 cm, bulge 0.3-0.4 cm. National Museum of Slovenia, P 15694.

The pin belongs in a group of pins with thickened necks and a profiled shank in a sub-group with asymmetrically thickened necks of the Sudoměřice variant (Říhový (n. 4), Pl. 2: 15, the site of Dunaujváros; 2: 25, the site of Stratzing).

⁹ J. Korošec, P. Korošec, *Predzgodovinsko in staroslovansko grobišče pri Turnišču v bližini Ptuja*, Razprave 1. razr. SAZU 3 (1953) 191, fig. 5.

¹⁰ I would like to thank Dr. Janez Dular of the Institute of Archaeology ZRC SAZU for this information. This was a metal detector find.